

CZU: 340.11:343.55(478)

OBIECTUL JURIDIC GENERIC ȘI OBIECTUL JURIDIC SPECIAL AL VIOLENȚEI ÎN FAMILIE (art.201¹ CP RM)

Nicolae CORCEA, Ghenadie FORTUNA

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol este consacrat unor probleme juridico-penale, cum ar fi definitivarea și analiza aprofundată a obiectului juridic generic, precum și a obiectului juridic special al faptei infracționale de violență în familie prevăzute la art.201¹ CP RM. Ținând cont de modificările recente conceptuale la care a fost supus cadrul incriminator al violenței în familie, autorii au intervenit cu interpretări noi ale unor categorii juridice care necesită a fi analizate. Cercetarea a fost efectuată în baza propriilor date empirice obținute din analiza practicii judiciare în materie, precum și bázându-se pe cele mai recente surse doctrinare atât din domeniul dreptului penal, cât și din domeniul altor științe (criminologie, psihologie, sociologie, pedagogie). În urma studiului întreprins au fost formulate concluzii și interpretări apte de a fi utilizate în știința dreptului penal, precum și în practica de aplicare a normei juridico-penale privind violența în familie (art.201¹ CP RM).

Cuvinte-cheie: *obiect juridic generic, obiect juridic special, violență în familie, membru de familie, familie, solidaritate familială, securitate familială, sănătatea persoanei, viața persoanei.*

THE GENERIC LEGAL OBJECT AND THE SPECIAL LEGAL OBJECT OF THE DOMESTIC VIOLENCE (art.201¹ CC RM)

This scientific article is dedicated to some problems of penal origin as defining and profound analysis of the generic legal object as well as special legal object of the criminal offence of domestic violence provided by the article 201¹ of the Criminal code of the Republic of Moldova. Taking into account the recent conceptual modifications introduced inside the article of domestic violence, the authors have performed several new interpretations of some legal categories which ought to be analyzed. The scientific research has been effectuated on the base of the proper and authentic empirical data obtained from the analysis of the judicial practice in the matter of domestic violence, as well as being based on the most recent scientific issues in the field of the Substantive Criminal Law and other branches of science (criminology, psychology, sociology, pedagogy). As a result of the study performed there have been formulated conclusions and interpretations able to be used in the science of the Substantive Criminal law, as well as in the practice of application of the legal norm in the matter of domestic (violence article 201¹ Criminal code of the Republic of Moldova).

Keywords: *generic legal object, special legal object, domestic violence, family member, family, family, solidarity, family security, person's health, person's life.*

Introducere

Actualitatea cercetării științifice întreprinse din perspectivă juridico-penală a faptelor infracționale de violență în familie se argumentează prin următoarele: răspândirea violenței în familie în societatea contemporană și caracterul ei latent, pe de o parte, precum și inadmisibilitatea imixtiunii excesive în viața privată a cetățenilor din partea statului, pe de altă parte; lipsa în știința dreptului penal contemporan a unei direcții conceptuale unice care ar determina politica legislativă și de aplicare a legii penale în domeniul violenței intrafamiliale; necesitatea stringentă de a înlătura neclarități și deficiențe de care suferă cadrul incriminator al violenței în familie.

Pericolul social avansat al faptelor infracționale de violență în familie se manifestă prin împrejurarea că actele de violență propriu-zise săvârșite între membri aceleiași familii, pe lângă lezarea integrității corporale sau sănătății acestora, pot afecta grav însăși existența acesteia, determinând frecvent destrămarea ei. Datorită relației apropiate între victimă și agresor, cazurile de violență intrafamilială ridică o serie de probleme etice specifice [1, p.37]. Natura distinctă a acestor infracțiuni este determinată de caracterul închis al conflictelor intrafamiliale, care se desfășoară în limitele unui teritoriu concret determinat (locul de trai), precum și de imposibilitatea implicării altor persoane în soluționarea conflictului izbucnit între membrii familiei din cauza accesului limitat la domiciliul lor. Prin urmare, cazuri de violență în familie devin latente, constituind, de fapt, un secret de grup, nejustificat sau „*protejat*” din dorința de a păstra imaginea instituției familiei de rușine față de colegi, vecini, prieteni [2, p.99]. Efectele profund dăunătoare ale violenței între membrii aceleiași familii, atât pentru aceștia, cât și pentru societate în ansamblul ei, precum și recrudescența unor asemenea

acte de violență au impus ca o necesitate de prim ordin prevenirea și combaterea violenței și prin mijloacele specifice legii penale.

De-a lungul istoriei, studierea violenței în familie mult timp nu a constituit obiect al unei cercetări științifice distincte. Această problemă a fost studiată în limitele unor obiective mai vagi, și anume – în cadrul infracțiunilor violente, comise din motive de viață comună ce cuprindeau un cerc extrem de larg de persoane care se aflau împreună la un loc de trai, așa-numite „*crime de bucătărie*”. Doar în a doua jumătate a anilor 60 ai secolului XX a apărut o nouă ramură în criminologie – *criminologia familială*, obiectul căreia l-au constituit factorii criminogeni din sfera familială și comportamentul criminal determinat de acești factori, precum și măsurile speciale de contracarare a agresiunii intrafamiliale. Apariția unui nou curent criminologic a determinat primele modificări ale legii penale, precum și un concept nou și avansat al politicii penale din partea statului în asigurarea protecției juridico-penale a membrilor de familie împotriva atentatelor criminale intrafamiliale.

Ca fenomen social, violența în familie are în vedere, pe lângă actele violente propriu-zise, și abuzurile, tratamentul inuman și degradant, neglijența familială, inclusiv abandonul, neacordarea sprijinului material, moral și altele. Violența în familie poate include un singur episod sau mai multe acte de violență, formând un model de comportament abuziv prin exercitarea controlului. Afectând pe oricine, indiferent de religie, culoare sau statut social, violența se poate întâlni atât în familiile bogate, cât și în cele sărace, în familiile monoparentale și în cele cu ambii părinți. Pot fi întâlnite forme de violență asupra femeii, bărbatului, persoanei vârstnice și asupra copilului.

Infracțiunile violente intrafamiliale posedă anumite trăsături specifice, și anume: atentează la două obiecte; metoda, locul, precum și anturajul săvârșirii infracțiunii conduc la urmări prejudiciabile suplimentare; forma vinovăției este totdeauna intenția, iar motivele sunt tipice familiale; subiectul infracțiunii posedă un anumit statut special (relații specifice între făptuitor și victimă).

Discuții și rezultate obținute

Întru îndeplinirea obiectivului de interes național, cum ar fi *ocrotirea relațiilor de familie*, statul acționează pentru prevenirea și combaterea violenței în familie, cu trimitere la dispozițiile din Codul penal. Activitatea autorităților abilitate pentru intervenție în cazuri de violență în familie se bazează pe principiul recunoașterii și respectării drepturilor victimelor violenței în familie și pe conștientizarea faptului că violența în familie este o încălcare gravă a drepturilor omului, inclusiv: a dreptului la viață; a dreptului la cel mai înalt standard realizabil al sănătății fizice și mintale; a dreptului de a nu fi supus torturii sau tratamentului crud, inuman și degradant sau pedepselor; a dreptului la libertate și siguranță; a dreptului la egalitate în fața legii; a dreptului la viață privată și de familie; a dreptului de a nu fi discriminat; a dreptului la tratament egal; a dreptului la un remediu juridic eficient.

Anume determinarea la nivel legislativ a scopurilor și a principiilor politicii penale a statului în privința familiei și minorilor are drept consecință stabilirea răspunderii juridice, inclusiv a celei penale, pentru încălcarea drepturilor și intereselor specifice familiei și minorilor.

Pentru a efectua o analiză amplă a infracțiunilor de violență în familie în Codul penal al Republicii Moldova, este important să facem o generalizare juridico-penală a prevederilor ce implică norme privind violența intrafamilială. Acestea norme le-am repartizat în două categorii:

1) Normele juridico-penale ce fac parte din *Partea Generală a Codului penal*:

- **art.133¹ CP RM (Membru de familie)** – care definește în mod expres noțiunea membrului de familie.
- **lit.d) alin.(1) art.131 CP RM (Fapta săvârșită în public)**. Această normă ne ajută să distingem fapta săvârșită în public de fapta săvârșită în privat, inclusiv în condiții de familie. Concluzia respectivă o formulăm reieșind din conținutul lit.d) alin.(1) art.131 CP RM. Astfel, prin faptă săvârșită în public se înțelege fapta comisă într-o adunare sau reuniune de mai multe persoane, cu excepția reuniunilor care pot fi considerate cu caracter familial, datorită naturii relațiilor dintre persoanele participante (sublinierea ne aparține – n.a.). Prin urmare, bázându-ne pe principiul excluderii, concluzionăm că legiuitorul a intenționat să evedențieze particularitățile private ale reuniunilor cu caracter familial.

2) Normele juridico-penale ce fac parte din *Partea Specială a Codului penal* care prevăd răspunderea penală pentru infracțiuni ce implică violență intrafamilială. Din analiza conținutului Părții Speciale a Codului penal al Republicii Moldova distingem următoarele componente de infracțiune care în mod expres indică la existența unui raport special bazat pe relații interfamiliale dintre făptuitor și victimă:

- *lit.e¹* alin.(2) art.145 CP RM – Omorul intenționat săvârșit asupra unui membru de familie;
- *lit.b²* alin.(2) art.171 CP RM – Violul săvârșit asupra unui membru de familie;
- *lit.b²* alin.(2) art.172 CP RM – Acțiuni violente cu caracter sexual săvârșite asupra unui membru de familie;
- *lit.b* alin.(2) art.175¹ CP RM – Acțiuni de ademenire a minorului în scopuri sexuale săvârșite de către un membru al familiei minorului, de către o persoană care locuia cu minorul sau de către persoana în a cărei îngrijire, sub a cărei protecție sau la a cărei educare ori tratament se află minorul;
- art.201¹ CP RM – Violența în familie;
- art.320¹ CP RM – Neexecutarea măsurilor din ordonanța de protecție a victimei violenței în familie.

Ținând cont de modificările și completările de ultima oră operate în legea penală a Republicii Moldova, se conturează necesitatea absolută de a fi elaborat un demers științific nou, menit să aprovizioneze știința dreptului penal cu un concept amplu și exhaustiv privind violența în familie, precum și să înlăture atât divergențele doctrinare, cât și deficiențele legislative în domeniul răspunderii penale pentru săvârșirea infracțiunilor violente intrafamiliale.

Într-un alt registru, cu scop comparativ, efectuând analiza detaliată și critică a prevederilor legislative referitoare la violența în familie și la alte fapte infracționale conexe întâlnite în legislația penală a mai multor state (Statele Unite ale Americii, Israel, Republica Ghana, Franța, Germania, Elveția, Suedia, Belgia, Estonia, Lituania, Letonia, Croația, Albania, Ungaria, România, Bielarus), am reușit să demonstrăm că în domeniul incriminării și sancționării faptelor de violență în familie unele măsuri legislative sunt aprobate atât la nivelul Părții Generale a codurilor penale străine, cât și la nivelul Părții Speciale. Protecția victimelor violenței în familie se realizează atât prin crearea normelor juridico-penale speciale care incriminează violența în familie sau faptele conexe, precum și prin introducerea agravantelor în cadrul unor componente de infracțiune împotriva vieții persoanei, sănătății acesteia, autonomiei sexuale etc.

Codul penal al Belgiei din 8 iunie 1867, intrat în vigoare la 15 octombrie 1867, reglementează *infracțiuni contra persoanei* în Volumul 2, intitulat „*Despre infracțiuni și despre reprimarea acestora în special*”, în Titlul VIII. Conform art.398, fapta care constă în rănirea sau lovirea cu intenție a unei persoane se pedepsește cu închisoare de la 8 zile la 6 luni și cu amendă. Dacă fapta a fost comisă cu premeditare, se pedepsește cu închisoare de la o lună la 1 an și cu amendă (alin.(2) art.398) [3].

Art.405-bis din Codul penal belgian prevede o primă formă agravată a infracțiunii prevăzute la art.398. Dacă fapta a fost săvârșită împotriva unui minor sau împotriva unei persoane care, din cauza sănătății fizice sau psihice, nu a putut să se întrețină, se pedepsește cu închisoare de la o lună la 1 an și cu amendă – în cazul alin.(1) sau cu închisoare de la 2 luni la 2 ani și cu amendă – în cazul alin.(2) art.398 CP belgian.

O altă formă agravată este prevăzută la art.405-trei și constă în săvârșirea faptei împotriva unui minor sau a unei persoane care, din cauza stării fizice sau mintale, nu a putut să se întrețină, de către mamă, de către tată sau de către alți ascendenți, oricare altă persoană cu autoritate asupra minorului sau căreia i-a fost încredințat minorul, sau de către oricare altă persoană care locuiește ocazional sau în mod obișnuit cu victima. Fapta în formă agravată este prevăzută în art.410 și constă în săvârșirea faptei împotriva tatălui sau a mamei sau altui ascendent (cf. alin.(1)) sau împotriva soției sau persoanei cu care coabitează și întreține sau a întreținut o relație afectivă și sexuală de durată (cf. alin.(2)) [3].

O protecție juridico-penală amplificată a victimelor violenței în familie întâlnim în Codul penal al Ungariei [4]. Astfel, comiterea faptei de către membrul familiei constituie circumstanță agravantă în cazul săvârșirii exploatarei sexuale (Secțiunea 196 CP al Ungariei).

În Codul penal al Republicii Albania, nr.7895 din 27 ianuarie 1995, este sancționat într-un articol separat *omorul unei persoane din cauza relațiilor familiale* (art.79/c) [5]. De specificat că dispoziția art.79/c CP al Republicii Albania incriminează omuciderea intenționată a persoanei care este soțul, fostul soț, concubinul sau fostul concubin, rudă apropiată sau rudă apropiată a soțului făptuitorului. Totodată, în art.99 CP al Republicii Albania este prevăzută sancțiunea penală pentru cauzarea suicidului sau a tentativei de suicid a unei persoane din cauza tratamentului inuman sau a unui comportament sistematic care afectează în mod serios demnitatea persoanei, comisă de către o altă persoană care se află în stare de dependență sau de către o persoană cu care aceasta se află în relații de familie sau în relații de concubinaj [5].

Reieșind din cele analizate, am reținut că în ce privește problematica violenței intrafamiliale în legislația mai multor state străine s-au conturat următoarele tendințe:

- protecția juridico-penală a inviolabilității persoanei în familie în calitate de obiect juridic special;
- introducerea în legea penală a componentelor speciale ale infracțiunilor care incriminează fapte infracționale ce sunt îndreptate împotriva celor care fac parte din cercul familial;
- tendința legislativă de a substitui incriminarea infracțiunilor intrafamiliale cu infracțiunile săvârșite împotriva femeilor și împotriva minorilor;
- propuneri *de lege ferenda* de a înăspri răspunderea penală pentru faptele infracționale săvârșite în împrejurări caracteristice violenței în familie;
- liberarea de la răspundere în legătura cu rezolvarea conflictului familial pe cale amiabilă;
- liberarea condiționată de la pedeapsă penală în legătură cu traininguri de adaptare socială.

Protecția victimelor violenței în familie se realizează atât prin crearea normelor juridico-penale speciale care incriminează violența în familie sau faptele conexe, cât și prin introducerea agravantelor în cadrul unor componente infracționale împotriva vieții persoanei, sănătății acesteia, autonomiei sexuale etc. În majoritatea codurilor penale violența în familie este expres definită nu doar ca violență fizică sau psihică, dar și ca violență sexuală, precum și ca lipsire sau restricționare a libertății fizice a victimei.

De menționat că în mai multe legislații penale, în special în legea penală și în precedentele judiciare din *Statele Unite ale Americii*, din unele alte state, precum și în unele acte normative internaționale, vectorul apărării valorilor sociale se îndreaptă în direcția feministă.

Unele state europene au evitat o astfel de asimilare, însă *Codul penal al Suediei* totuși a acceptat acest concept, adăugând în Secțiunea 4a din Capitolul 4 paragraful 2, care prevede: „*Dacă acțiunile descrise în primul paragraf au fost comise de către un bărbat împotriva unei femei cu care el se afla în relații de căsătorie sau cu care el a conviețuit în relații asemănătoare cu căsătoria, el va fi condamnat pentru încălcarea gravă a integrității femeii la aceeași pedeapsă*” [6]. În limitele acestor prevederi legiuitorul suedez a mers la întâmpinare curentelor feministe, formulând o componentă specială dedicată protecției juridico-penale a femeilor contra abuzurilor intrafamiliale la care acestea sunt supuse. Însă, dacă vom fi atenți la interpretare, vom observa că această componentă nu se deosebește nici prin esența faptei incriminate, nici prin natura și mărimea sancțiunii, doar se indică în mod distinct statutul victimei.

Totodată, în opinia noastră, crearea de privilegii sau restricții juridice în protecția juridico-penală în funcție de sexul victimei ar constitui o încălcare a principiului egalității încorporat în art.16 din Constituția Republicii Moldova. O singură excepție legislativă constituie norma juridico-penală privind pruncuciderea (art.147 CP RM), însă caracterul privilegiat nu se datorează sexului făptuitorului (doar femeia care este mama biologică a copilului), ci stării psihofizice deosebite însoțite de diminuarea discernământului provocat de procesul nașterii. E și logic că o astfel de stare poate fi trăită în exclusivitate de o femeie care a dus sarcina și care a dat naștere acestui copil. Însuși faptul că ea este femeie nu modifică aprecierea juridico-penală a faptei și nu reduce pedeapsa.

În urma unor modificări fundamentale, operate prin Legea nr.196 din 28.07.2016 [7], articolului 201¹ din Codul penal al Republicii Moldova i s-a atribuit următorul conținut:

„Articolul 201¹. Violența în familie

(1) *Acțiunea sau inacțiunea intenționată comisă de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, manifestată prin:*

- a) *maltratare, alte acțiuni violente, soldate cu vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății;*
- b) *izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei;*
- c) *privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existență primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății,*

(2) *Faptele prevăzute la alin. (1):*

- a) *săvârșite asupra a doi sau a mai multor membri ai familiei;*
- b) *săvârșite în legătură cu solicitarea sau aplicarea măsurilor de protecție;*
- c) *care au provocat vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății,*

(3) *Faptele prevăzute la alin. (1) și (2) care:*

- a) *au cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății;*
- b) *au determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere...*

(4) *Faptele prevăzute la alin. (1) sau (2) care au cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății soldată cu decesul..”*

Prin această normă legiuitorul a urmărit să revizuiască cadrul incriminator precedent, să înlăture neajunsurile și deficiențele de care suferea legea penală, să apere într-un mod eficient persoana supusă actelor de violență în familie. Am observat schimbarea politicii penale a statului nostru față de fenomenul violenței în familie. Revizuirea cadrului normativ a vizat nu doar legea penală, ci și întregul sistemul de drept, fiind introduse modificări esențiale în Codul contravențional al Republicii Moldova, nr.218 din 24.10.2008 [8], în Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr.45 din 01.03.2007 [9], etc.

Din punct de vedere juridico-penal, principalul efect al acestor modificări legislative a constat în:

– *decriminalizarea* actelor de violență în familie care au provocat urmări prejudiciabile sub formă de suferințe fizice, suferințe psihice ori prejudiciu material sau moral;

– *decriminalizarea* actelor de violență în familie care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale, prin Legea Parlamentului nr.196 din 28.07.2016 [7] răspunderea făptuitorului pentru violență în familie fiind prevăzută în art.78¹ din Codul contravențional al Republicii Moldova – *Maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale*.

Indiscutabil, orice manifestare a violenței intrafamiliale constituie o faptă amorală și ilegală, însă nu orice faptă de violență în familie constituie infracțiune. O confuzie în acest sens a fost înlăturată de legea penală actuală; în special, s-a adus maximă claritate în ce privește delimitarea faptei infracționale de violență în familie de fapta contravențională. Astfel, *maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale*, a devenit contravenție administrativă și nu infracțiune. Deci, legiuitorul a constatat că actele de violență în familie care nu ating gradul de prejudiciabilitate avansat nu pot constitui latura obiectivă a faptei infracționale de violență în familie.

Renunțând la formulări vagi și ambigue, cum au fost sintagmele „*suferințe fizice*”, „*suferințe psihice*”, „*prejudiciu moral*”, legiuitorul, de fapt, a adus claritate în legea penală, limitând aplicarea irezonabilă a răspunderii penale pentru unele acte de violență în familie. Imperfecțiunea legii penale precedente a condus la o practică judiciară, în opinia noastră, vicioasă și inutilă. Pentru confirmarea celor expuse vom aduce unele spețe din practica judiciară a Republicii Moldova:

1. *La 18 martie 2012, între orele 04.00 și 05.00, C.V., aflându-se la domiciliul său din s. Bulboaca, r-nul Anenii Noi, a comis intimidarea soției sale, C.N.: a înjurat-o, adresându-i cuvinte necenzurate, agresând-o verbal. Apoi a recurs la violență fizică, aplicându-i lovituri peste tot corpul, provocându-i, conform raportului de constatare medico-legală nr.110 din 21 martie 2012, vătămare neînsemnată* [10].

2. *La 26 februarie 2016, seara, A.P., aflându-se în stare de ebrietate alcoolică, la domiciliul său, în mod intenționat s-a exprimat cu cuvinte necenzurate în adresa concubinei B.E., concomitent amenințând-o cu răfuială fizică, prin ce i-a provocat suferință psihică* [11].

3. *La 11 iulie 2015, aproximativ la ora 15.00, B.P., aflându-se în locuința sa situată în or. Taraclia, a provocat un scandal cu concubina Ș.E., în timpul căruia i-a aplicat acesteia mai multe lovituri cu palma peste față. Intenționat i-a aplicat și minorei Ș.A. o lovitură cu mâna în regiunea capului, în rezultatul căreia aceasta a căzut la podea. Continuându-și acțiunile, B.P. i-a mai aplicat concubinei Ș.E. o lovitură cu pumnul, de la care ultima a căzut, lovindu-se cu capul de ușă. Astfel, minorei Ș.A. i-au fost cauzate suferințe fizice și psihice, iar concubinei Ș.E. leziuni corporale neînsemnate, la fel suferințe fizice și psihice* [12].

4. *S.V. locuia, timp îndelungat, împreună cu fosta sa soție S.Z. și copiii S.D. (a.n. 1996) și S.M. (a.n. 2000) în s. Sireți, r-nul Strășeni. Fiind o persoană agresivă, în repetate rânduri, pe parcursul anului 2015 (anume: la data de 06.03., 16.03., 27.06., 29.08., 30.10., 30.11.), de fiecare dată fiind în stare de ebrietate, ca urmare a conflictelor inițiate de către acesta, a manifestat față de fosta sa soție S.Z. un comportament agresiv și violent. De nenumărate ori a aplicat față de ea atât violență fizică, exprimată prin lovire, îmbrâncire, cât și violență psihică. Și față de fiica sa minoră S.M. (a.n. 2000) el de nenumărate ori a aplicat violență psihică, exprimată prin înjosire, provocarea stărilor de tensiune și de suferință psihică, ofensă, înjurare, insultare, amenințări verbale. În urma acestor acțiuni ilegale victimelor S.Z. și S.M. le-au fost provocate puternice suferințe fizice și psihice* [13].

Deseori, în practica judiciară sintagmei „*suferințe fizice*” i se atribuia înțelesul de vătămări neînsemnate. De specificat că din vătămrile neînsemnate fac parte leziunile ce nu generează o dereglare a sănătății mai mult de 6 zile sau o incapacitate permanentă de muncă. Spre regret, medicii-legiști atenționează că în procesul expertizei medicii pot fi induși în eroare de către persoana examinată privind starea de sănătate a acesteia,

fraudele manifestându-se prin simularea bolii, agravare, disimulare, prin boli artificiale sau automutilare [14, p.237]. Prin urmare, renunțarea legiuitorului de la recunoașterea unor astfel de urmări prejudiciabile a contribuit la crearea unui cadru incriminator clar și previzibil, iar folosirea abuzivă a normei de drept este aproape anihilată. În urma studiului nostru empiric a 204 de sentințe am stabilit că acte de violență în familie soldate cu vătămări corporale neînsemnate au constituit 84 de cazuri (41,18%), adică aproape jumătate din cazuri.

Spre regret, analiza practicii judiciare pentru perioada 2010-2016 (semestrul I) într-un mod cert atestă că orice manifestare a violenței în familie a fost recunoscută drept infracțiune, iar făptuitorii au fost condamnați la diverse pedepse penale, inclusiv la închisoare, pentru fapte de violență în familie care nu au atins un grad de prejudiciabilitate ce-i oferă faptei statut de infracțiune. Deseori, în calitate de unică probă erau luate depozițiile martorilor și ale părții vătămate sau uneori în dosare se găseau concluziile experților medicilor-legiști care au constatat vătămări neînsemnate fără dereglarea sănătății:

– „...în timpul unui conflict apărut cu tata, V.G., i-a aplicat acestuia mai multe lovituri cu pumnii și picioarele peste tot corpul, cauzându-i dureri fizice și vătămări corporale neînsemnate fără dereglarea sănătății. Prin urmare, V.R. a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.201¹ CP RM și condamnat la pedeapsa cu închisoare pe un termen de 1(un) an cu ispășirea pedepsei în penitenciar de tip închis” [15].

– „...în timpul unei certe C.S. i-a adresat concubinei cuvinte necenzurate, după ce i-a aplicat mai multe lovituri cu pumnii în regiunea capului, corpului, amenințând-o cu moartea. De către instanța de fond C.S. a fost recunoscut vinovat în comitera infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.201¹ CP RM și condamnat la pedeapsa sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității cu durata de 150 ore” [16].

– „...în timpul unei certe, la domiciliu, C.S. i-a numit cu cuvinte necenzurate pe concubină și pe cei trei copii minori ai acesteia, apoi i-a aplicat concubinei o lovitură cu pumnul în cap, după ce i-a alungat pe toți din casă. În scurt timp, după ce concubina s-a întors cu copiii în gospodăria lor comună, ea și fiica sa au fost lovite cap în cap de către inculpat, apoi din nou alungate. De către instanța de fond C.S. a fost recunoscut vinovat în comitera infracțiunii prevăzute la lit.a) alin.(2) art.201¹ CP RM și condamnat la pedeapsa sub formă de muncă neremunerată în folosul comunității cu durata de 200 ore [17].

În noua sa redacție articolul ce incriminează violența în familie poate fi prezentat având următoarea structură:

Componenta de bază care incriminează fapta de violență în familie (acțiunea sau inacțiunea intenționată comisă de un membru al familiei în privința altui membru al familiei) manifestată în una din cele trei modalități infracționale care au un caracter alternativ:

a) *maltratare, alte acțiuni violente, soldate cu vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății (lit.a) alin.(1) art.201¹ CP);*

b) *izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei (lit.b) alin.(1) art.201¹ CP);*

c) *privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existență primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății (lit.c) alin.(1) art.201¹ CP).*

În acest sens, autorii S.Brînza și V.Stati, observând o neconcordanță între conținutul normei și tehnica legislativă aleasă, evidențiază următoarele: „...O infracțiune de sine stătătoare ar trebui descrisă în textul normei penale într-o manieră care ar presupune stabilirea unei sancțiuni aparte. Din aceste considerente, nu este corectă stabilirea în alin.(1) art.201¹ CP RM a unei singure sancțiuni pentru mai multe infracțiuni de sine stătătoare” [18, p.3].

Două componente agravante, care incriminează faptele prevăzute la alin.(1) art.201¹ CP RM, însă săvârșite în următoarele circumstanțe:

a) *săvârșite asupra a doi sau a mai multor membri ai familiei (lit.a) alin.(2) art.201¹ CP RM);*

b) *săvârșite în legătură cu solicitarea sau aplicarea măsurilor de protecție (lit.b) alin.(2) art.201¹ CP RM).*

Este clar că agravantele prevăzute la lit.a) și b) alin.(2) art.201¹ CP RM se referă la infracțiunea în ansamblul ei, nu la o parte a infracțiunii.

Mai mult, sunt prevăzute patru variante-tip ale infracțiunii de violență în familie, după cum urmează:

1) Faptele prevăzute la alin.(1) art.201¹ CP RM care au provocat vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății – *lit.c) alin.(2) art.201¹ CP RM;*

2) Faptele prevăzute la alin. (1) și (2) care au cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății – lit.a) alin.(3) art.201¹ CP RM;

3) Faptele prevăzute la alin. (1) și (2) care au determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere – lit.b) alin.(3) art.201¹ CP RM;

4) Faptele prevăzute la alin. (1) sau (2) care au cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății soldată cu decesul victimei – alin.(4) art.201¹ CP RM.

În literatura de specialitate juridică s-au format două accepțiuni privind interesele familiei și ale minorilor în calitate de **obiect juridic generic** al infracțiunilor contra familiei și minorilor:

– În conformitate cu prima accepțiune, în cadrul obiectului juridic generic al infracțiunilor contra familiei și minorilor prioritate i se oferă *intereselor familiei*. Prin urmare, *interesele minorilor* într-o astfel de abordare, de regulă, nu joacă un rol de sine stătător, fiind un oarecare supliment, în special în cazurile în care minorul din careva cauze nu are familie;

– Potrivit celei de a doua accepțiuni, *interesele familiei și ale minorilor sunt protejate de sine stătător în măsură egală* în calitate de fundamentele familiei și interesele minorilor, unde obiectele juridice speciale posedă asemenea valoare juridică [19, p.2].

Fiind absolut de acord cu cea de a doua opinie, subliniem că nu în zadar legiuitorul vorbește despre interesele familiei și interesele minorilor în măsură egală, iar o simplă calculare aritmetică ne conduce la concluzia că în majoritatea articolelor din Capitolul VII al Părții Speciale a Codului penal al RM în calitate de victimă se recunoaște anume minorul, indiferent de faptul dacă el se află în familie sau nu. Luând în considerare că legiuitorul a evidențiat un capitol distinct consacrat protecției juridico-penale a familiei și minorilor, legislația națională în vigoare a început se realizeze consecutiv scopurile și obiectivele politicii penale a statului în vederea familiei și minorilor.

Vom specifica că interesele familiei și ale minorilor în niciun caz nu sunt categorii identice. Mai mult, găsim susținere și la reputații autorii autohtoni. În special, autorii S.Brînza și V.Stati precizează: „*Principala funcție a familiei și a părinților, ca atare, este protejarea copiilor. Acest rol trece în plan secundar în cazul violenței domestice, pentru că foarte adesea copiii sunt victime. Dar această afirmație nu este atât de evidentă. Se rămâne totuși alături de partenerul violent. Soțiile spun, în general, că, atunci când nu e violent, soțul lor este bun. Copiii au nevoie de părinți. Adesea propriile rude, propriii prieteni au situații asemănătoare. Soțiile nu au unde să meargă cu copiii lor, separând-se de soți. Lista poate continua. În plus, cele mai multe femei conștientizează implicațiile violenței în familie abia când văd reacțiile copiilor: responsabilitatea maternă devine atunci mai acută*” [20, p.101].

Într-o altă lucrare, autorii citați *supra* menționează: „*Reunirea, într-un singur capitol al legii penale, a incriminărilor privind infracțiunile contra familiei și a celor privind infracțiunile contra minorilor este explicată prin afinitatea și interconexiunea dintre aceste două valori sociale. Fiind o parte integrantă a sistemului social modern, familia apare și ca instrument pentru satisfacerea necesităților individuale multiforme ale persoanei, dar și ca fenomen social cu un impact direct asupra multiplelor procese din societate. Aceasta se exprimă prin faptul că familia evoluează în calitate de primă instituție de socializare a minorului, ea statuând procesul dezvoltării fizice, psihice, spirituale și intelectuale a personalității în devenire, contribuind la activizarea influențelor pozitive și neutralizând factorii extrinseci negativi. În aceste condiții, atingerea infracțională adusă familiei se repercutează inerent asupra educației minorului. Și viceversa, exercitarea unei influențe nefaste asupra procesului de formare a personalității minorului reprezintă conturnarea unei dintre principalele funcții ale familiei*” [21, p.998].

Așadar, din conținutul dispoziției de la alin.(1) art.201¹ CP RM reiese că în ea este descris un conflict apărut între membrii familiei. Un astfel de conflict poate avea un caracter dublu: între doi membri adulți ai familiei; între un membru adult al familiei și un membru minor al familiei (un copil).

Infracțiunile contra familiei și minorilor reprezintă grupul de infracțiuni prevăzute în Capitolul VII din Partea Specială a Codului penal al Republicii Moldova, fiind fapte socialmente periculoase, săvârșite cu intenție, care aduc atingere – în mod exclusiv sau principal – relațiilor sociale cu privire la conviețuirea în cadrul familiei și dezvoltarea minorului [21, p.995].

Din această definiție rezultă că **obiectul juridic generic** al infracțiunilor din grupul analizat îl constituie *relațiile sociale cu privire la conviețuirea în cadrul familiei și la dezvoltarea minorului*.

Referindu-ne la definitivarea obiectului juridic generic al infracțiunilor de violență în familie, întâi de toate considerăm necesar să abordăm noțiunea acestuia în întregime. Astfel, meditănd asupra noțiunii de

conviețuire în cadrul familiei și dezvoltare a minorului în familie trebuie să ținem cont de faptul că familia, în sânul careia copiii găsesc dragostea cea mai pură, ambianța sufletească cea mai propice, grija cea mai atentă, constituie, cu siguranță, cadrul cel mai favorabil pentru dezvoltarea lor fizică, morală și intelectuală. Înconjuțați de iubirea și îngrijirea atentă și continuă a părinților, copiii cresc în sânul familiei în cele mai propice condiții. În cercul familial ei își formează primele noțiuni despre oameni și lucruri, de la părinți ei capătă cele dintâi încurajări despre felul cum trebuie să se comporte în toate împrejurările vieții, despre atitudinea pe care trebuie să o aibă față de semenii lor, față de societate și față de mediul înconjurător. În familie ei primesc primele elemente ale educației, care lasă în mintea lor urme de neșters pe tot restul vieții. Atmosfera din sânul familiei, exemplele văzute și educația primită de la părinți contribuie în chip hotărâtor la formarea caracterului și personalității copiilor [22].

Conviețuirea în cadrul familiei se bazează pe toleranța familială. Toleranța ca valoare etică reperează pe umanism și ar putea fi convențional disociată într-un ansamblu de elemente constitutive ce se manifestă ca trăsături de personalitate: sensibilitatea; empatia; stabilitatea/cumpătarea; bunăvoința; delicatețea; optimismul; încrederea în sine; autocontrolul; comunicabilitatea; deschiderea spre colaborare; răbdarea; dragostea de oameni; onestitatea; responsabilitatea; altruismul; sentimentul umorului; acceptarea alterității; acceptarea diversității; fermitatea; tactul; corectitudinea; maturitatea; cordialitatea; generozitatea; capacitățile de auto-actualizare etc. Ansamblul nominalizat de trăsături pedagogul autohton L.Cuznețov l-a definit ca o *cultură a toleranței* [23, p.54-56]. Conceptul exprimă acțiunile individului ce se bazează pe umanism, stimă în înțelegerea diversității fenomenelor lumii ce se formează și se consolidează în cadrul familiei.

Pe cale de consecință, considerăm necesar să definim noțiunea de familie. Antropologii și sociologii consideră familia drept o *formă specifică de conviețuire dintre bărbat și femeie, care reprezintă și o realitate biologică ce are ca scop procrearea și perpetuarea genului uman* [23, p.7].

Familia și căsătoria sunt două fenomene diferite. Dilema privind prioritatea căsătoriei și a familiei se discută în știință până în prezent, însă concluzii tranșante vizavi de aceasta nu s-au realizat nici în domeniul teoriei și nici în domeniul empiric [23, p.7]. *Căsătoria și familia* sunt fenomene și concepte absolut diferite, dar care interrelaționează și interferează permanent. Ca fenomene sociale, căsătoria și familia sunt strâns legate, însă pot fi și separate: familia poate exista în afara căsătoriei, iar căsătoria poate exista fără familie. Prin urmare, căsătoria legitimează crearea familiei, dar nu determină procesul complex de formare a acesteia. Căsătoria reprezintă mecanismul prin care statul fixează raportul soț-soție, însă crearea, menținerea, existența sau, dimpotrivă, destrămarea familiei depinde numai de dorința, competența și conduitele ambilor indivizi [23, p.8].

Legiuitorul diferențiază răspunderea penală în funcție de prezența sau absența legăturii de familie între făptuitor și victimă și, respectiv, protejează interesele familiei prin prisma securității acesteia și a dezvoltării benefice a minorilor. Problema definirii unor noțiuni fundamentale științifice privind familia este nu doar una tehnico-juridică, dar și socială. Dat fiind faptul că aceste fenomene sociale se caracterizează prin diversitatea lor, prin modificări istorice perpetue, devine greu de a defini trăsăturile acestora. Cu toate acestea, elaborarea definițiilor unice este absolut necesară și, în opinia noastră, posibilă.

Luând în considerare că familia constituie nu doar un fenomen juridic, dar și un subiect al dreptului, iar relațiile familiale formează obiectul ocrotirii juridico-penale, urmează să elaborăm o definiție științifică a familiei. Acest pas este important pentru unificarea terminologiei în limitele sistemului de drept, pentru înțelegerea corectă a obiectului infracțiunilor de acest gen și diferențierea răspunderii în cazul în care făptuitorul și victima sunt legate prin relații de familie.

Originea latină a termenului *familia* provine de la „*famulus*” – *sclav de casă*. În trecut familia era proprietatea bărbatului (*pater familias*), ca soția, copiii, sclavii, sclavii eliberați și tot avutul, nefiind de fapt între ei relații familiale; ea era considerată o proprietate subordonată.

În sens juridic, familia desemnează grupul de persoane între care există drepturi și obligații, care izvorăsc din căsătorie, rudenie (inclusiv adopția), precum și din alte raporturi asimilate relațiilor de familie. Astfel, familia este o realitate juridică, prin reglementarea ei de către lege [24].

În literatura juridică am găsit și interpretări prea vagi. Spre exemplu, după autorii M.Văleanu și A.Lupașcu, din 1970 au început să se extindă modelele alternative de viață. Ca structură, există o mare varietate de forme mai mult sau mai puțin familiale: menaje de o singură persoană (celibatari definitiv sau temporar); uniuni de coabitare (consensuale) – fără copii sau cu copii; menaje formate din persoane între care nu se stabilesc relații sexuale; menaje homosexuale; formele familiale cunoscute: familia nucleară și familia cu 3-4 generații [24].

Autorii au observat că cea mai mare pondere au menajele familiale ce pot fi: neparentale (fără copii); parentale; grandparentale (copii crescuți de bunici).

Potrivit autorului rus L.A. Kolpakova, definiția familiei este următoarea: *un grup social, membrii căruia sunt uniți prin relații de căsătorie legală sau faptică, relații de rudenie sau afinitate, prin drepturi și obligații reciproce, care decurg din rapoartele de drept al familiei, căsnicie comună și legături afective* [25, p.7-8].

Savantul V.I. Șahov consideră că formularea unei definiții comune a familiei pentru toate ramurile de drept nu ar constitui o idee oportună. Astfel, în opinia autorului, în sens juridico-penal, *familia reprezintă un cerc de persoane (soții sau rudele apropiate), care sunt legate cu obligațiuni reciproce (de ordin moral, spiritual, legal) ce decurg din faptele juridice de căsătorie, rudenie, adopție sau alte forme de luare a copiilor pentru educație* [26, p.4-5].

Suntem de părere că definiția familiei, în sens juridico-penal, nu poate fi identică cu cea întâlnită în familiaristică și civilistică. Prin urmare, ca una relevantă se propune următoare definiție a familiei:

Familia, în sens juridico-penal, reprezintă un grup social de persoane unite prin relații de consangvinitate, căsnicie comună și legături afective, fundamentate pe obligațiuni reciproce de ordin moral și legal, care decurg din căsătorie, concubinaj, rudenie sau adopție.

O atare definiție este determinată de faptul că legea penală în vigoare asigură protecția familiei nu doar prin prisma intereselor persoanei, dar și ca un institut social distinct. O astfel de abordare asigură suficiența protecției juridico-penale a familiei ca fiind un institut social important, precum și reflectă semne caracteristice constante (specifice relațiilor de familie) ale infracțiunilor intrafamiliale. Aceste caracteristici ale relațiilor familiale permit atribuirea faptelor infracționale comise în cadrul familiei la o categorie specială de infracțiuni, care se deosebesc de infracțiunile ordinare împotriva vieții și sănătății persoanei și, pe cale de consecință, necesită o protecție juridico-penală specială.

Pe lângă *familia clasică*, formată din tată, mamă și copii, întemeiată pe căsătorie, au apărut și *familia monoparentală* compusă din mama necăsătorită și copiii săi, precum și *familia sociologică*, adică uniune familială alcătuită din tată, mamă și copiii lor, care nu are la bază căsătoria [22].

Literatura de specialitate urmărește cu precădere traseul parcurs de om, de la familia în care se naște – *familia de origine* – până la familia pe care și-o întemeiază. Familia devine astfel un intermediar critic, periculos, variabil între societate și individ. Eșecurile ce rezidă din neîndeplinirea și nesatisfacerea nevoilor și dorințelor noastre au adesea o semnificație personală și nu pot fi înlăturate. Ele rămân ca amintiri latente, chiar obsedante, așa încât acest sentiment al deficitului se dezvoltă și poate fi mereu agravat. Sentimentul deficitului poate avea cauze dintre cele mai diferite: slăbiciune fizică, înfățișare neplăcută, impotență sexuală, neadaptare socială (sărăcie, lipsă de educație, vocabular sărac, putere de judecată înceată) [27, p.4-5].

Familia reprezintă unul dintre factorii fundamentali pentru formarea și dezvoltarea personalității umane. Relațiile de familie sunt reglementate de norme morale și juridice care stabilesc drepturi și obligații corelative ale membrilor acesteia. Respectarea drepturilor și obligațiilor pe care sunt așezate relațiile de familie asigură consolidarea și permanența acestora.

În opinia noastră, nu contează structura sau forma de organizare a familiei, ci „calitatea” acestei familii, materializată în relații afective și adecvate, inclusiv cele de comunicare între membrii familiei, în stilurile educaționale ale părinților, în strategiile de control parental, practicile cotidiene parentale și în comportamentul moral.

Intimitatea și autonomia familiei sunt valorizate în toate societățile, iar dreptul la viață privată și la viața de familie, la o locuință și la corespondență este garantat prin instrumentele internaționale privind drepturile omului. Eliminarea și soluționarea problemelor legate de violența asupra copiilor în contextul familiei sunt, probabil, cele mai mari provocări, familia fiind considerată drept „cea mai privată” dintre sferele private. Totuși, dreptul copiilor la viață, supraviețuire, dezvoltare, demnitate și integritate fizică nu se oprește la ușa casei familiei, cum nu se opresc nici obligațiile statului de a asigura aceste drepturi pentru copii.

Dezvoltarea minorului în familie se fundamentează pe idealul educațional al familiei. În literatura de specialitate sunt specificate mai multe tipuri de educație pe care minorul le obține în sânul familiei: educație pentru pace; educație ecologică; educație pentru participare și democrație; educație demografică; educație pentru schimbare și dezvoltare; educație economică și casnică modernă; educație pentru timpul liber; educație pentru deprinderile fundamentale ale omului; educație pentru o nouă ordine internațională; educație interculturală [23, p.62]. Referitor la dezvoltarea armonioasă a minorului în familie, în pedagogia familiei se subliniază că formula educativă eficientă pentru oricare vârstă este familia nucleară formată din mamă, tată,

copil, la care se adaugă necesitatea unui climat armonios, deoarece, așa cum sesizează W.Stekel, *oamenii nefericiți nu au dreptul de a avea copii* (*Citat după*: [23, p.63]).

Dreptul și îndatorirea părinților de a asigura creșterea, educarea și instruirea copiilor are valoare de principiu constituțional. Transpunerea în plan legislativ a acestui principiu a determinat ca în Codul familiei să se prevadă că părinții sunt obligați să crească copilul îngrijind de sănătatea și dezvoltarea lui fizică, de educarea, învățătura și pregătirea profesională a acestuia, potrivit cu însușirile lui.

Relațiile de familie funcționează nu doar ca rapoarte juridice, deoarece există multe interese familiale care *a priori* nu pot fi reglementate juridic, cum ar fi unicitatea spirituală a membrilor de familie; obligațiuni morale reciproce; sentimente de rudenie etc., însă necesită unele garanții juridice de realizare a acestora, inclusiv asigurarea juridică a inviolabilității lor.

În opinia noastră, problema stabilirii *obiectului juridic special* al infracțiunilor de violență în familie trebuie analizată ținându-se cont de diversitatea faptelor infracționale cuprinse în art.201¹ CP RM.

Faptele de violență în familie prevăzute la art.201¹ CP RM au un *obiect juridic complex*.

Astfel, *obiectul juridic principal* îl formează relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*. Securitatea familială nu poate fi realizată fără solidaritatea acesteia, bazată pe sentimente și legături de afectivitate, intimitate și obligații morale reciproce.

Obiectul juridic secundar al infracțiunilor de violență în familie prevăzute la art.201¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la: integritatea corporală, sănătatea, integritatea fizică sau psihică, onoarea și demnitatea persoanei, substanța, integritatea sau potențialul de utilizare a bunurilor ori posesia asupra bunurilor; viața persoanei.

Referindu-ne la fapta prevăzută la alin.(1) art.201¹ CP RM, identificăm că obiectul juridic special al acestei fapte infracționale va varia în funcție de modalitatea acesteia, după cum urmează:

– *Obiectul juridic principal* al faptei infracționale de violență în familie, prevăzute la alin.(1) art.201¹ CP RM, îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*.

– *Obiectul juridic secundar*:

- maltratare, alte acțiuni violente, soldate cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății (lit.a) alin.(1) art.201¹ CP RM) – *relațiile sociale cu privire la demnitatea membrului de familie, relațiile sociale cu privire la integritatea corporală și sănătatea membrului de familie*. În doctrină se precizează că *integritatea fizică sau psihică* nu poate fi confundată cu noțiunea de *integritate corporală* [21, p.519]: dacă integritatea fizică sau psihică este lezată ca urmare a cauzării unei dureri sau a suferinței fizice ori psihice, atunci integritatea corporală este lezată ca urmare a producerii leziunilor corporale. Cu privire la noțiunea de *sănătate*, în doctrina autohtonă să precizează că nu are importanță dacă victima avea, sub raportul sănătății, o sănătate desăvârșită sau dacă, dimpotrivă, corpul ei era deja lipsit de anumite părți; după cum nu contează nici dacă victima era pe deplin sănătoasă sau suferea de vreo boală. Este suficient ca sănătatea, așa cum exista, să fi fost vătămată prin acțiunea sau inacțiunea făptuitorului [21, p.354];

- izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei (lit.b) alin.(1) art.201¹ CP RM) – *relațiile sociale cu privire la demnitatea membrului de familie și relațiile sociale cu privire la asigurarea libertății psihice a victimei în familie*. Libertatea fizică nu poate constitui obiectul juridic secundar al faptei infracționale de violență în familie în modalitatea sa de izolare. În acest sens corect s-au expus autorii S.Brînza și V.Stati: „În primul rând, împiedicarea neîntemeiată a unuia dintre părinți (a ambilor părinți) să comunice cu copilul ori să ia parte la educarea lui, precum și împiedicarea copilului să comunice cu bunicii, frații și surorile atrage răspundere conform art.64 din Codul contravențional. În al doilea rând, considerăm că impunerea izolării prin detenție, inclusiv în locuința familială, urmează a fi calificată în baza art.166 CP RM, nu conform art.201¹ CP RM. Or, în acest caz, se aduce atingere nu atât libertății psihice a persoanei (lezată ca rezultat al aplicării violenței psihologice), cât mai ales libertății fizice a persoanei” [18, p.3].

- privarea de mijloace economice, inclusiv lipsirea de mijloace de existență primară, neglijare, dacă au provocat victimei vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănătății (lit.c) alin.(1) art.201¹ CP RM) – *relațiile sociale cu privire la sănătatea membrului de familie care se află într-o dependență financiară sau materială față de făptuitor*.

În cadrul alin.(2) art.201¹ CP RM identificăm două variante agravate ale faptei infracționale de violență în familie. Prin urmare:

Obiectul juridic principal al variantei agravate a faptei infracționale de violență în familie, prevăzute la lit.a) alin.(2) art.201¹ CP RM (*săvârșite asupra a doi sau a mai multor membri ai familiei*), îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar al acestei variante agravate îl vor constitui, după caz, relațiile sociale cu privire la demnitatea membrului de familie, la integritatea lui corporală, asigurarea libertății psihice a victimei în familie sau la sănătatea membrului de familie care se află într-o dependență financiară sau materială față de făptuitor.

Obiectul juridic principal al variantei agravate a faptei infracționale de violență în familie, prevăzute la lit.b) alin.(2) art.201¹ CP RM, îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar al acestei variante agravate îl va constitui dreptul persoanei la solicitare sau dreptul la aplicarea măsurilor de protecție față de agresorul familial.

În cazul faptei de violență în familie care a provocat vătămarea medie a integrității corporale sau a sănătății (lit.c) alin.(2) art.201¹ CP RM), obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar al acestei fapte îl vor constitui relațiile sociale cu privire la *integritatea corporală și sănătatea membrului de familie*.

În cazul faptei infracționale de violență în familie care a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății (lit.a) alin.(3) art.201¹ CP RM), obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar al acestei fapte îl vor constitui relațiile sociale cu privire la *integritatea corporală și sănătatea membrului de familie*.

În cazul faptei infracționale de violență în familie care a determinat *la sinucidere sau la tentativă de sinucidere* (lit.b) alin.(3) art.201¹ CP RM), obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar al acestei fapte îl vor constitui relațiile sociale cu privire la *viața membrului de familie*.

În cazul faptei infracționale de violență în familie prevăzute la alin. (1) sau (2) art.201¹ CP RM care a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății soldat cu decesul victimei, obiectul juridic principal îl constituie relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*, iar obiectul juridic secundar are un caracter complex și va cuprinde atât relațiile sociale cu privire la *sănătatea membrului de familie*, cât și relațiile sociale cu privire la *viața acestuia*.

Reieșind din cele expuse, deducem că solidaritatea și securitatea familială constituie obiectul juridic principal al faptelor infracționale de violență în familie încorporate în art.201¹ CP RM. Le vom analiza *infra*.

Solidaritatea familială cuprinde: dragostea parentală; empatia; iertarea; răbdarea; grija reciprocă; manifestarea interesului activ față de persoana iubită; capacitatea de a percepe și accepta opinia altuia; atitudinea respectuoasă față de părinți; atitudinea grijulie față de vârstnici și copii; închipuirea despre rolurile familiale și atitudinea respectuoasă față de aceste roluri; cultura casniciei.

Valorile familiale includ: *valori vitale* – viața, sănătatea, securitatea, bunăstarea etc.; *valori sociale* – ideea educației familiale, disciplina, egalitatea, patriotismul etc.; *valori politice* – libertățile civile, legalitatea, pacea etc.; *valori morale* – dragostea, bunăstarea, onoarea, demnitatea, stima față de vârstnici, dragostea față de copii etc.; *valori religioase* – credința etc.; *valori estetice* – frumusețea, armonia, stilul [28, p.7-8; 29, p.9-10].

O componentă indispensabilă a solidarității familiale o constituie *dragostea parentală*. Recent s-a demonstrat că dragostea parentală este determinată de gen [30, p.4-5]. Astfel, *dragostei materne* îi sunt caracteristice tendința de acceptare necondiționată a copilului, manifestarea evidentă a dragostei față de copil, egalitatea în comunicarea cu copilul și sacrificarea propriei persoane pentru binele copilului. Prin contrast, dragostea din partea tatălui presupune refuz de egalitate în comunicarea interpersonală cu copilul, acesta fiind acceptat condiționat.

Dragostea parentală conține patru componente: *componenta psihofiziologică* bazată pe unicitatea părintelui și a copilului, pe atracție și sentimente; *componenta afectivă* ce cuprinde sfera trăirilor profunde ale părintelui față de propriul copil, fundalul emoțional predomină în interacțiunea cu copilul, are loc aprecierea emoțională a sinelui și a copilului; *componenta cognitivă* ce cuprinde anumite cunoștințe despre dragoste, formele ei de manifestare, luarea în considerare a calităților individuale ale copilului; *componenta comportamentală*, prin care se are în vedere manifestarea obiectivă a dragostei parintești ca a unei atitudini personalizate [30, p.4-5]. Tipurile principale ale dragostei parintești sunt: dragoste distantă; dragoste-simpatie; dragoste-trăire lăuntrică (subiectivă); dragoste-cunoștință; dragoste-acțiune, dragoste armonioasă. Atitudinea părintească față de copil se schimbă pe parcursul dezvoltării copilului și poate avea diferite forme de manifestare.

Unei familii îi este caracteritică și o anumită *ideologie*. Astfel, în ce privește ideologiile intrafamiliale, este de menționat că astfel de familii defectuoase se caracterizează prin valori perfecționiste; în ele se cultivează importanța valorilor sociale și a succeselor personale, se induce la imperativ ascultarea și subordonarea inferiorilor (copii, femei etc.), iar referitor la contactele cu străinii (persoane care fac parte din cercul extra-familial) se cultivează lipsa de încredere și evitarea manifestării deschise a sentimentelor [31, p.5-6].

Continuând cercetarea conceptului de solidaritate familială vom specifica că interacționarea membrilor de familie este fundamentată pe relații de *empatie* și *iertare*. Astfel, în opinia autorului A.S. Ciukova, *iertarea este un proces activ care presupune o atitudine valoroasă față de altă persoană, stimă manifestată, capacitatea și dorința de a întreține un dialog, înțelegerea subiectului și perceperea de sine* [32, p.5-6]. Funcțiile iertării sunt: *susținerea relațiilor interpersonale* (împăcarea, continuarea comunicării); *educarea* (prevenirea pe viitor a comportamentului deviant al agresorului); *socială* (susținerea păcii și bunăvoinței în societate); *funcția afectivă* (ușurarea stării emoționale); *conștientizarea experienței trăite*; *avansarea personală* (posibilitatea dezvoltării spirituale a omului); *funcția pragmatică* (tendința spre profit) [32, p.5-6].

La rândul său, *securitatea familială* constituie cerința fundamentală a oricărei familii care este, de fapt, „*atelierul primar*” unde se zugrăvește sufletul și corpul uman; influența familiei de origine e greu de evitat, devenind o povară aproape imposibilă. Fiind un colectiv relativ stabil de persoane, familia posedă anumite principii de organizare și valori specifice care o deosebesc de alte colective (colectivul de muncă etc.).

În opinia noastră, *securitatea familială* se asigură prin: securitatea socială a membrilor de familie; securitatea fizică a membrilor de familie; securitatea psihică (spirituală, intelectuală, emoțională) a membrilor de familie; securitatea financiar-materială a familiei care le permite membrilor acesteia să-și satisfacă necesitățile spirituale și materiale fundamentale; securitatea educațională.

Astfel, în opinia noastră, prin *securitate familială* trebuie de înțeles *bunăstarea socială, fizică, psihică (spirituală, intelectuală, emoțională), educațională și financiar-materială a fiecărui membru de familie, care are dreptul de a fi liber de la pericole de tip extra- și intrafamilial*. Securitatea familială contribuie la dezvoltarea personalității sănătoase din punct de vedere social, formând aptitudinea persoanei de a percepe și de a transmite generațiilor următoare valorile sociale corecte orientate spre păstrarea modului familial de viață.

În cadrul acestui perimetru de doctrină tindem să specificăm că noțiunea de *securitate familială* este cu mult mai avansată și oportună decât noțiunea de *inviolabilitate în familie*. Într-adevăr, inviolabilitatea persoanei în familie se bazează pe ideea că *integritatea persoanei* constituie obiectul juridic generic al infracțiunilor care atentează la personalitatea victimei, și acest postulat nu provoacă dubii. Persoana, în principiu, trebuie să se bucure de inviolabilitate, ea trebuie să fie ocrotită, inclusiv prin instrumente juridico-penale. Însă, trebuie să specificăm că inviolabilitatea personală, fiind identificată în toate infracțiunile ce atentează la viața, integritatea fizică și psihică a persoanei, demnitatea acesteia, dreptul la autonomie sexuală etc., constituie totuși doar o abstracție juridică. Utilizarea unor astfel de abstracții expres în contextul legii penale la specificarea obiectului juridic special în cadrul unor componente de infracțiune distincte ar fi incorectă, provocând o dublare nejustificată a valorilor sociale ocrotite de legea penală și generând dificultăți nu doar în procesul de calificare a celor comise, dar și la stabilirea unei pedepse adecvate.

Totodată, analizând normele analogice din codurile penale străine, am stabilit că *inviolabilitatea persoanei în familie* constituie obiectul juridic special, însă în unele state se observă o tendință clară de a promova concepte feministe în cadrul procesului de prevenire și combatere a violenței în familie. Astfel, în legislația penală a unor state apare un nou obiect al protecției juridico-penale, cum ar fi inviolabilitatea persoanei în sensul integrității acesteia. În această ordine de idei vom menționa că în *Codul penal al Suediei* (Capitolul 4, Secțiunea 4a) a fost formulată o componentă de sine stătătoare care pune accentul pe dereglarea gravă a stării interne a persoanei în urma încălcării grave a inviolabilității acesteia [6]. Vom aduce textul integral al normei: „*Persoana care comite acțiuni criminale definite în Capitolele 3, 4 sau 6 împotriva unei alte persoane având în prezent sau în trecut o relație apropiată cu victima, dacă acest act sau un element al acestui act a constat în violarea repetată a integrității personalității victimei, fiind prejudiciată grav inviolabilitatea persoanei, este condamnată pentru încălcarea gravă a integrității la închisoare pe un termen de la șase luni până la șase ani*” [6].

De reținut că legea penală a Republicii Moldova în calitate de *obiect juridic special* specifică sau inviolabilitatea vieții, sau inviolabilitatea psihică, sau inviolabilitatea sexuală, inviolabilitatea unor drepturi constituționale etc. Însă, inviolabilitatea persoanei la general constituie un concept destul de larg și ar fi absolut eronat să-l recunoaștem în calitate de obiect juridic special distinct. În acest context, autorul român M.-C.

Iacob susține următoarele: „*Inviolabilitatea fizică și psihică a persoanei umane constituie o valoare socială a cărei apărare contribuie la statornicirea unor raporturi normale între membrii familiei, la crearea unui climat de siguranță, securitate individuală și de respect pentru persoana fiecărui membru al familiei. Prin intermediul acestei infracțiuni, legiuitorul ocrotește atât interesul fiecărui membru de familie de a-și păstra neatins corpul și sănătatea, cât și interesul societății ca, în cadrul vieții familiale, corpul și sănătatea fiecărui om să fie la adăpost de orice atingere din partea altor membri de familie*” [33, p.83].

Deci, rezultă că *interesele de securitate familială* trebuie luate în considerare la construirea componentelor de infracțiune din cadrul Părții Speciale a Codului penal, precum și la formularea prevederilor normative din cadrul Părții Generale (spre exemplu, în procesul de determinare a temeiurilor și condițiilor de liberare de la răspundere penală sau a circumstanțelor care atenuază pedeapsa).

Obiectul material al infracțiunilor prevăzute la alin.(1), (2), (3) și (4) art.201¹ CP RM îl reprezintă corpul persoanei (în acele cazuri când săvârșirea faptei presupune influențarea nemijlocită infracțională asupra corpului victimei). Dacă o atare influențare lipsește (de exemplu, dacă se aplică violență psihică), lipsește obiectul material. De asemenea, ca obiect material al infracțiunii în cauză pot să apară bunurile mobile sau imobile aparținând victimei, care sunt sustrate, distruse, deteriorate etc.

Concluzii

✓ Infracțiunile violente intrafamiliale posedă anumite trăsături specifice, și anume: atentează la două obiecte; metoda, locul, precum și anturajul săvârșirii infracțiunii conduc la urmări prejudiciabile suplimentare; forma vinovăției este totdeauna intenția, iar motivele sunt tipice familiale; subiectul infracțiunii posedă un anumit statut special (relații specifice între făptuitor și victimă).

✓ Am observat schimbarea politicii penale a statului nostru față de fenomenul violenței în familie în urma revizuirii cadrului normativ care a vizat nu doar legea penală, ci și întregul sistem de drept, fiind introduse modificări esențiale în Codul contravențional al Republicii Moldova, nr.218 din 24.10.2008, în Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr.45 din 01.03.2007, etc.

✓ Din punct de vedere juridico-penal, principalul efect al acestor modificări legislative a constat în: *decriminalizarea* actelor de violență în familie care au provocat urmări prejudiciabile sub formă de suferințe fizice, suferințe psihice ori de prejudiciu material sau moral; *decriminalizarea* actelor de violență în familie care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale, prin Legea Parlamentului nr.196 din 28.07.2016 răspunderea făptuitorului pentru violență în familie fiind prevăzută în art.78¹ din Codul contravențional al Republicii Moldova – *Maltratarea sau alte acțiuni violente, comise de un membru al familiei în privința altui membru al familiei, care au provocat vătămare neînsemnată a integrității corporale*.

✓ Renunțând la formulări vagi și ambigue, cum au fost sintagmele „*suferințe fizice*”, „*suferințe psihice*”, „*prejudiciu moral*”, legiuitorul, de fapt, a adus claritate în legea penală, limitând aplicarea irezonabilă a răspunderii penale pentru unele acte de violență în familie. Imperfecțiunea legii penale precedente a condus la o practică judiciară, în opinia noastră, vicioasă și inutilă.

✓ **Obiectul juridic generic** al infracțiunilor din grupul analizat îl constituie *relațiile sociale cu privire la conviețuirea în cadrul familiei și la dezvoltarea minorului*.

✓ *Conviețuirea în cadrul familiei* se bazează pe *toleranța familială*. Toleranța ca valoare etică reperează pe umanism și ar putea fi convențional disociată într-un ansamblu de elemente constitutive ce se manifestă ca trăsături de personalitate.

✓ **Familia**, în sens juridico-penal, reprezintă un grup social de persoane unite prin relații de consangvinitate, căsnicie comună și legături afective, fundamentate pe obligațiuni reciproce de ordin moral și legal, care decurg din căsătorie, concubinaj, rudenie sau adopție.

✓ În opinia noastră, nu contează structura sau forma de organizare a familiei, ci „*calitatea*” acestei familii, materializată în relații afective și adecvate, inclusiv cele de comunicare între membrii familiei, în stilurile educaționale ale părinților, în strategiile de control parental, în practicile cotidiene parentale și în comportamentul moral.

✓ Faptele de violență în familie prevăzute la art.201¹ CP RM au un **obiect juridic complex**. Astfel, **obiectul juridic principal** îl formează relațiile sociale cu privire la *solidaritatea și securitatea familială*. Securitatea familială nu poate fi realizată fără solidaritatea acesteia, bazată pe sentimente și legături de afectivitate, intimitate și obligații morale reciproce. **Obiectul juridic secundar** al infracțiunilor de violență în familie prevăzute la art.201¹ CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la: integritatea corporală, sănătatea, integritatea fizică

sau psihică, onoarea și demnitatea persoanei, substanța, integritatea sau potențialul de utilizare a bunurilor ori posesia asupra bunurilor; viața persoanei.

✓ **Solidaritatea familială** cuprinde: dragostea parentală; empatia; iertarea; răbdarea; grija reciprocă; manifestarea interesului activ față de persoană iubită; capacitatea de a percepe și accepta opinia altuia; atitudinea respectuoasă față de părinți; atitudinea grijulie față de vârstnici și copii; închipuiri despre rolurile familiale și atitudinea respectuoasă față de aceste roluri; cultura casniciei.

✓ În opinia noastră, prin **securitate familială** trebuie de înțeles *bunăstarea socială, fizică, psihică (spirituală, intelectuală, emoțională), educațională și financiar-materială a fiecărui membru de familie, care are dreptul de a fi liber de la pericole de tip extra- și intrafamilial*. Securitatea familială contribuie la dezvoltarea personalității sănătoase din punct de vedere social, formând aptitudinea persoanei de a percepe și de a transmite generațiilor următoare valorile sociale corecte, orientate spre păstrarea modului familial de viață.

Referințe:

1. HOSTIUC, S., CURCĂ, C.G., DERMENGIU, D. Consimțământ și confidențialitate în asistența medicală a femeilor victime ale violenței domestice. În: *Revista Română de Bioetică*, 2011, vol.9, nr.1.
2. BACIU, Gh, GRĂJDEANU, L., BONDAREV, A. *Femeia – victimă intrafamilială (Revista literaturii)*, p.99. <http://library.usmf.md/downloads/anale/xiv-vol1/Medicina%20legal%C4%83.pdf> [Accesat: 19.01.2017].
3. The Belgian Criminal Code, adopted at 08.06.1867. <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/16036/preview> [Accesat: 26.03.2017].
4. Criminal Code of Hungary, promulgated on 13 July 2012. http://www.academia.edu/4602286/Criminal_code_of_Hungary_2012 [Accesat: 22.03.2017].
5. Criminal Code of The Republic of Albania. Consolidated version as of 2013 Criminal code of the Albania Law No.7895, dated 27 January 1995. http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm [Accesat: 22.03.2015].
6. The Swedish penal Code, adopted in 1962. Entered into force on 1 January 1965. <http://www.government.se/content/1/c6/02/77/77/cb79a8a3.pdf> [Accesat: 25.03.2017].
7. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.306-313.
8. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2017, nr.78-84.
9. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2008, nr.55-56.
10. Arhiva Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr.4-Ire-250/2014. Decizia din 06 noiembrie 2014.
11. Arhiva Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr.1ra-1884/16. Decizia din 23 noiembrie 2016.
12. Arhiva Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr.1ra-1482/2016. Decizia din 12 octombrie 2016.
13. Arhiva Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr.1ra-1864/16. Decizia din 13 decembrie 2016.
14. BACIU, Gh. *Curs de medicină legală (pentru facultățile de drept)*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013, p.237. ISBN 978-9975-100-81-6
15. Dosarul nr.1-146/2011 (Sentința Judecătorei Sângerei din 15 noiembrie 2011).
16. Dosarul nr.1-97/2011 (Sentința Judecătorei Sângerei din 07 iulie 2011).
17. Dosarul nr.1-43/2012 (Sentința Judecătorei Sângerei din 02 februarie 2012).
18. BRÎNZA, S., STATI, V. Cu privire la posibila neconstituționalitate a unor amendamente recente operate în Codul penal și în Codul contravențional. Partea II. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr.2(196), p.2-12.
19. ВОЛОШИН В.М. *Уголовная ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. Ставрополь: Ставропольский государственный университет, 2002. 17 с.
20. BEREA, C. Violența domestică din perspectiva teologiei pastorale. În: *Revista „Dialog Teologic”* (Iași, România), 2012, nr.29.
21. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială: în 2 volume Vol.1*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. 1328 p. ISBN 978-9975-53-469-7
22. *Caracterizare generală a relațiilor de familie*. <http://www.scribub.com/sociologie/CARACTERIZARE-GENERALA-A-RELAT33145617.php> [Accesat: 29.03.2017].
23. CUZNEȚOV, L. *Pedagogia familiei: Suport de curs*. Chișinău: Primex-Com S.R.L., 2014, p.54-56.
24. VĂLEANU, M., LUPAȘCU, A. Ordinul de protecție – mijloc eficient de combatere a violenței în familie. În: *Acta Universitatis George Bacovia. Juridica*, Volume 4. Issue 1, 2015 - <http://juridica.ugb.ro/> [Accesat: 29.03.2017].
25. КОЛПАКОВА, Л.А. *Насилие в семье: виктимологический аспект, дифференциация ответственности и вопросы законодательной техники*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность: 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. Казань: Казанский государственный университет им. В.И. Ульянова-Ленина, 2011. 27 с.

26. ШАХОВ, В.И. *Насилие в семье: уголовно-правовое и криминологическое значение*: Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Специальность 12.00.08 – Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право. Ижевск: Удмуртский государственный университет, 2003. 197 с.
27. ZINCA (COMAN), P. *Consilierea adolescențelor victime ale violenței intrafamiliale – o abordare sistemic-experiențială*: Rezumat al tezei de doctorat. București: Universitatea din București, Facultatea de Psihologie și Științele educației, 2010. 61 p.
28. *Модель формирования семейных ценностей у детей и подростков*: Учебно-методическое пособие / С.С. Федоренко, Н.Н. Кислова, М.В. Мартынова, Е.В. Тихонова [и др.]; под ред. Е.В. Вергизовой, Т.С. Воробейковой, О.В. Эрлиха. – СПб.: Свое издательство, 2014. 403 с.
29. ГОЛУБЕВА, Е.В. *Влияние семейного экономического воспитания на развитие мотивационно-ценностной сферы младшего школьника*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.07 – Педагогическая психология. Ставрополь: Северо-Кавказский государственный технический университет, 2007. 24 с.
30. МИЛЮКОВА, Е.В. *Формирование когнитивного, эмоционально-чувственного и поведенческого компонентов родительской любви*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.07 – Педагогическая психология. Екатеринбург, 2004. 27 с.
31. ВОЛИКОВА, С.В. *Системно-психологические характеристики семей пациентов с депрессивными и тревожными расстройствами*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.04 – Медицинская психология (психологические науки). Москва: Московский научно-исследовательский институт психиатрии Федерального агентства по здравоохранению и социальному развитию, 2006. 20 с.
32. ЧУКОВА, А.С. *Социально-психологические характеристики прощения как феномена межличностного общения*: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата психологических наук. Специальность 19.00.05 – Социальная психология. Саратов: Саратовский государственный университет им. Н.Г. Чернышевского, 2011, 22 с.
33. IACOB, M.-C. Considerații actuale privind infracțiunea de lovire sau alte violențe. În: *Analele Științifice ale Universității „A.I. Cuza”*. Tomul LII *Științe Juridice*, 2006, p.83.

Prezentat la 06.04.2017